***Elena* PRUS**
profesor universitar, doctor habilitat,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova

MITOSFERA UNEI UTOPII: „VREMURI SECOND-HAND" DE SVETLANA ALEKSIEVICI

Scriitoarea şi jurnalista Svetlana Alexievich, laureată Nobel (2015) din spațiul post-sovietic, a fixat în cărțile sale amprenta civilizației sovietice şi post-sovietice. În toate cărțile sale, scriitoarea s-a luptat cu „ideea roşie", cu absurdul multilateral dezvoltat al sistemului cancerizat, a demascat angajarea mitului în constituirea unei „mărețe şi groaznice utopii – comunismul". Protagoniştii istoriilor sale mărturisesc cum, dincolo de atmosfera idealizată a pretinsului nou umanism socialist (deschiaburire, colectivizare, deșțelenire) se întrevede spiritul războinic rus, atmosfera de frică şi teroare, Gulagul. Practica vicioasă a ideilor utopice a dus la degradarea miturilor produse de socialism (Omul nou, pacifismului, libertatea şi egalitatea în stil sovietic ș.a.) şi a provocat agonia unui sistem care s-a autodistrus.

Svetlana Alexievich arată cum, în perioada post-sovietică, Marele Rău nu a sucombat, el a rămas în mentalitatea multor oameni, reciclând miturile şi legendele. Nu se mai vorbeşte despre ideal şi libertate, ci de falimentul politico-economic şi metafizic. Astfel în societatea rusă a apărut „cererea" pentru Uniunea Sovietică, nostalgia pentru ideile demodate, se remitizează miturile marelui imperiu, iar „specificul căii ruseşti" trăieşte „vremuri second-hand" periculoase pentru Rusia, spațiul post-sovietic şi Europa.

Angajamentul total de partea unui nou umanism al autoarei caută răspuns la întrebarea dacă e capabilă națiunea rusă de o reexaminare globală a întregii sale istorii.

Cuvinte-cheie: Svetlana Aleksievici, Premiu Nobel pentru literatură, utopie, demitizare, remitizare.

The writer and journalist Svetlana Alexievich, Nobel Laureate from the post-soviet area (2015), fixed the print of soviet and post-soviet civilization throughout her books. In her works, the writer fought with "red idea", with multilateral developed absurdity of the cancerous system, she exposed the myth usage in the development of communist Utopia.Her principal protagonists confess that beyond of idealized atmosphere of collectivity, dispossession, fallowing, there is the Russian fighting spirit alongside the atmosphere of fear and terror, Gulag. The ptractice of destroying the values has led to myths degradation (New human, pacifism, freedom and equality in soviet style, etc.) and agonies of a system that later self-destroyed.

Svetlana Alexievich showed that in the post-soviet period the Great Evil hadn't succumbed, it remained in the mentality of many people and recycled in other myths and legends. No one talked about ideal and freedom, the political-economic and metaphysical failure was the main topic of the given period. Thus, in the Russian society appeared the "demand" for Soviet Union, the nostalgia for old-fashioned ideas. The myths of the Great Empire are in the process of re-mythicizing and the "peculiarity of the Russian way" lives "second-hand times" that are dangerous for Russia, post-soviet space and Europe.

Being based totally on a new humanistic approach, the author's commitment seeks an answer to the question if the Russian nation is able to make a global reexamination of its whole history.

Key-words: Svetlana Aleksievici, Nobel Prize in Literature, utopia, demythicization, remythicization.

1. Svetlana Aleksievici: Literatura ca semnificant al istoriei

Svetlana Aleksievici**,** laureata Premiului Nobel pentru literatură în 2015 din spațiul postsovietic, este autoare bielorusă de limbă rusă, *lingua franca* a Imperiului Sovietic, urmându-i pe Ivan Bounin (1933), Boris Pasternak (1958), Mihail Şolohov (1965), Aleksandr Soljeniţîn (1970) şi Iosif Brodsky (1987), originari din acelaşi spațiu rusofon.

În patria sa, Svetlana Aleksievici nu a publicat până la decernarea Premiului Nobel decât două cărți: „Dezastrul de la Cernobîl. Mărturii ale supraviețuitorilor“ în 1999, care este o carte despre lumea de după catastrofa de la Cernobîl, şi *Vremuri second-hand* în 2013. Ca rezultat, autoarea era mai bine cunoscută şi apreciată peste hotare decât în propria sa țară.

Premiul Nobel pentru literatură (2015) i-a fost acordat pentru opera sa "polifonică, memorial al suferinței şi curajului în epoca noastră", potrivit argumentului Comitetului Nobel. Academia suedeză a recompensat astfel o scriitoare care are „pasiunea realului” (cum declară ea însăşi) şi are ca misiune lupta pentru adevăr.

„Este un mare scriitor care a găsit noi cai în literatură”, a declarat la televiziunea publică SVT (2015) secretara permanenta a Academiei suedeze, Sara Danius. Tiphaine Samoyault, specialistă în literatura comparată, consideră că Svetlana Aleksievici simbolizează un curent nou în literatură care poate fi numit „literatură documentară” [21].

Astăzi, când lumea a devenit atât de diversificată şi polifonică, Svetlana Aleksievici consideră că documentul în artă devine tot mai interesant, fără el este imposibil de imaginat un tablou complet al lumii. El ne apropie de real, el fixează autenticitatea trecutului şi a prezentului [3]. Noi repede uităm trecutul, explică Svetlana Aleksievici, cum am fost acum zece, douăzeci sau cincizeci de ani în urmă.

Puterea autoarei stă în forța de convingere, de creare a unui univers al personajelor-voci care rememorează trecutul. „A trăi în istorie, nu este, cu siguranță, o ficțiune. A o rememora, a o povesti însă este, cu certitudine, şi ficțiune.” [6 p. 173] Svetlana Aleksievici ne familiarizează, sub forma unei povestiri, cu istoria dramatică a Imperiului Sovietic/Rus.

Ceea ce uneşte toate cărțile Svetlanei Aleksievici este rememorarea comunismului. Cărțile sale ne fac să înțelegem ce au însemnat, la scară individuală şi colectivă, etapele absurdului „multilateral dezvoltat” şi punerea în practică a utopiei comuniste. Dintre toate cărțile, „Vremuri second-hand” este poate cea mai prețioasă astăzi, deoarece este, cum remarca Andrei Crăciun, „scrisă cu preocupare pentru cei de mâine (până şi această grijă…). Ştiu ei ce a însemnat comunismul?” Pericolul despre care ne atenționează deja prin titlul cărții sale autoarea ține de faptul că, la peste două decenii de la căderea imperiului sovietic, Rusia, păstrând un spirit sovieto-comunizat cu care

continuă să polueze atmosfera politică şi astăzi, pare a face paşi înapoi spre vremea Războiului Rece.

The Christian Science Monitor califică această operă ca pe cea mai ambițioasă carte a secolului, precizând că literatura rusă nu a produs nimic atât de tulburător după „Arhipelagul Gulag" al lui Soljeniţân (un alt laureat Nobel din spațiul sovietic, 1970), nimic la fel de necesar şi de datorat demult. Dacă Soljeniţân a fost scriitorul răului sovietic, Svetlana Aleksievici radiografiază şi răul post-sovietic. Olivier Rollin consideră că această tradiție se trage de la Dostoïevski şi de la Varlam Şalamov, pe ultimul Svetlana Aleksievici îl invocă în discursul Nobel ca cel mai bun scriitor al secolului XX, considerând că a participat la o mare bătălie pierdută pentru o renovare efectivă a vieții. În comentariu, autoarea va spune că ea a reconstituit istoria acestei bătălii – victoria şi înfrângerea. Este semnificativ că această idee se regăseşte în titlul conferinței Nobel – „Despre o bătălie pierdută"/„On the Battle Lost".

2. „Vremuri second-hand": de la mitizarea la demitizarea Imperiului Sovietic

În toate cărțile sale, Svetlana Aleksievici s-a luptat cu „ideea roşie", cu crearea mitosferei regimului cancerizat şi a demascat angajarea mitului în constituirea ideologiei comuniste.

„Vremuri second-hand" (2013), cea mai recentă carte a Svetlanei Aleksievici**,** întregeşte seria „Vocile Utopiei", consacrată de autoare celor care s-au aflat timp de aproape un secol sub semnul ideologiei comuniste. Svetlana Aleksievici fixează în acest volum amprenta civilizației sovietice şi post-sovietice, a evenimentelor şi a chipurilor cunoscute: „Istoria unei măreţe şi groaznice Utopii – comunismul, ideea căruia nu a murit nici în Rusia, nici în lume. [...] Cronica mea continuă. Eu merg în timp după eroii mei." [3]

La momentul acordării Premiului Nobel, aproape toate ziarele şi revistele americane au făcut referire anume la această „foarte valoroasă carte a autoarei despre perioada post-sovietică şi ascensiunea lui Putin" [9, Remnick, *The New Yorker*]. *Chicago Tribune* consemnează că Svetlana Aleksievici furnizează în *Secondhand Time* întreaga istorie a căderii Imperiului Sovietic, iar *The New York Review of Books* califică cartea ca un studiu panoramic al vieților ordinare afectate de căderea sistemului sovietic. Calificând acest volum ca pe cel mai ambițios proiect al autoarei, *The Economist* notează că autoarea a construit un monument al supraviețuitorilor colapsului Uniunii Sovietice şi a examinat apariția unui capitalism sălbatic [8, Garner].

Contrastul între două țări, notează Adam Hochschildmay [15], formează subiectul "Secondhand Time" – cea simțită de poporul care trăieşte în cea de-a doua (*Rusia), dar îşi aduce aminte de prima (*Uniunea Sovietică).

În comparație cu tradițiile de a rememora istoria, fie punctul de vedere al învingătorilor (perspective tradiționale), fie din puncul de vedere al victimelor

(perspective mai noi), Svetlana Aleksievici combină ambele perspective, cartea sa câştigând prin aceasta obiectivitate.

2.1. *Homosovieticus* şi construirea miturilor noi

În introducerea la volum, Svetlana Aleksievici configurează portretul omului sovietic: „Vreme de mai bine de şaptezeci de ani, în laboratoarele marxism-leninismului a fost creat un tip aparte de om – *homosovieticus.* Unii îl socotesc un personaj tragic, alții îl numesc *sovok*. Mie mi se pare că-l cunosc pe acest om, îl cunosc bine, am trăit mulți ani alături de el, umăr la umăr. El – sunt eu. El – sunt cunoştinţele, prietenii, părinții mei. Vreme de câțiva ani am călătorit prin toată fosta Uniune Sovietică, pentru că *homosovieticus* nu e numai rus, ci şi bielorus, turkmen, ucrainean, kazah... Acum trăim în state diferite, vorbim limbi diferite, dar suntem inconfundabili. Ne recunoşti imediat! Noi toți, oamenii din socialism, semănăm între noi şi nu semănăm cu ceilalți oameni – avem propriul vocabular. Propriile reprezentări despre bine şi rău, despre eroi şi martiri.” [2, p. 9] Discursul Svetlanei Alexievici la decernarea Premiului Nobel este elocvent în acest sens: „Bien que nous habitions à présent dans des pays différents, « l'hommerouge », lui, est partout. Il vient de cette vie-là, avec ces souvenirs-là.” Autoreprezentarea omului sovietic este una exactă: „Omul sovietic era un om de nădejde, putea să se ducă în Ural, în stepă - de dragul unei idei, nu al dolarului. […] Hidrocentrala de pe Nipru, bătălia de la Stalingrad, călătoria în Cosmos – el le-a făcut pe toate. Marele Sovok!” [*ibidem*, p. 44]. Patriotismul şi devotamentul cauzei era total: „Odată m-am întors de la serviciu cu un ziar în mână: „Să mergem pe marele şantier. Patria ne cheamă.” Copiii erau încă mici. Mergem şi gata. Patria porunceşte… Aşa am ajuns noi la BAM… pe şantierele comunismului… L-am construit! Credeam că aveam totul înainte. Credeam cu tărie în puterea sovietică. Din tot sufletul.” [*ibidem*, p. 211]

De altfel, tocmai acest „pretins bilanț pozitiv al realizărilor sociale” ale comunismului [19, p. 17] revine ca un reproş generațiilor următoare: „generația mea…Tot ce aveți, noi am construit. Uzine, baraje, hidrocentrale…ale voastre unde sunt?” [2, p.186] Numele făuritorilor noii ordini devine semnificativ: „Vă mai amintiți denumirile sovietice – Strada Metalurgilor, Entuziaştilor, Uzinei, Proletariatului... Omul mărunt era important.” [ibidem, p. 52]

Pretinsul noul umanism socialist prezenta un peisaj sociomoral deosebit: nemaipomenita dezlănțuire de energii, munca trepidantă, efortul uman entuziast al milioanelor, devotamenul şi eroismul oamenilor educați în spiritul moralei comuniste. Făurirea construcției noi, socialiste, dă naştere chipului omului nou constructor al societății viitorului. La noul drum se pleca eroic, cu entuziasm multiplicat de o energie colectivă contagioasă: „Şi da! Da! Da! Visul cel mare era să murim! Să ne jertfim. Să dăruim.” [*ibidem*, p. 97]

Partidul apare ca arhitect structural al prefacerii sociale şi politice, al unei noi realități, al unui pretins nou tip uman: „Comunismul a avut un plan smintit:

să-l schimbe pe omul <vechi>, pe bătrânul Adam. Şi i-a reuşit." [*ibidem*, p. 9]. De rând cu superioritatea sistemului, s-a edificat şi idealizat figura omului – erou: „Eram devotat partidului. De viaţă îmi amintesc prea puţin, îmi amintesc numai munca. Ţara era un mare şantier…un cuptor…un furnal! Acum nu se mai munceşte aşa. Dormeam câte trei ore pe noapte. Trei ore… Eram în urmă faţă de ţările avansate cu cincizeci-o sută de ani. Un secol întreg. Planul lui Stalin era să-i ajungem în douăzeci-treizeci de ani. Celebrul salt înainte stalinist. Şi noi credeam – aveam să-i ajungem! Acum oamenii nu mai cred în nimic, dar pe atunci credeau. Credeau cu uşurinţă." [*ibidem*, p.170]

Cartea Svetlanei Aleksievici se compune din povestiri ale unor subiecţi reali autonomi, construite în primul rând pe apartenenţa la specia *homosovieticus*. „În cărţile mele, oamenii simpli îşi povestesc micile lor istorii, iar odată cu propria lor istorie, şi marea Istorie", declara autoarea în discursul Nobel. „Nu cred că este vreun interviu pe care să-l citeşti şi din care să nu merite să citezi", afirmă Răzvan Vanfirescu. Toţi oamenii intervievaţi de Aleksievici au ceva de spus demn de luat în seamă." Par a fi studii de caz, fişe de psihologie a vârstelor, foarte diverse, şi de multe ori contradictorii, ceea ce permite de a reda contururi morale şi psihologice diferite, dar aparţinând lumii sovietice. Svetlana Aleksievici precizează în discursul Nobel că este de părere că adevărul este multiplu, divers şi dispersat peste tot în lume: „Marea Revoluţie din Octombrie! Iar acum e numită lovitură de stat militară... complot bolşevic... catastrofa rusească... Lenin e agent german, iar revoluţia au făcut-o nişte dezertori şi niste marinari beţi." [*ibidem*, p. 91]. Chiar şi susţinătorii regimului văd diferite aspecte ale socialismului, care „este o teorie măreaţă, o să supravieţuiască oricărei prigoane. Chiar şi eşecului nostru sovietic. Pentru că... sunt multe motive... Socialismul nu înseamnă numai lagăre, denunţuri şi Cortina de Fier, este şi o lume dreaptă, limpede: să împarţi cu toţi, să-ţi fie milă de cei slabi, să ai compasiune şi nu să acaparezi singur totul." [*ibidem*, p. 52]

În vederea perspectivei dezvoltate de Svetlana Aleksievici**,** „dorul de ideal" este una din trăsăturile intelectualilor ruşi şi, drept urmare, scriitoarea mărturiseşte că pentru interviurile sale i-a căutat pe cei „în care s-a înrădăcinat adânc idealul, care l-au lăsat să crească în aşa măsură, încât nu l-au mai putut smulge – Statul a devenit universul lor, a înlocuit totul, ba chiar şi propria lor viaţă." [*ibidem*, p.10]. Ne rămân în memorie câteva personaje de o complexitate surprinzătoare. Vasili Petrovici N., membru al Partidului Comunist din 1922, este o voce reprezentativă a omului sovietic, el susţine înflăcărat: „*Patria mea e Octombrie. Lenin… socialismul… Am iubit revoluţia! Partidul a fost tot ce-am avut mai de preţ. Am fost în partid şaptezeci de ani. Carnetul de partid este Biblia mea. […]* Noi ne imaginam o viaţă dreaptă, fără bogaţi şi săraci. Muream pentru revoluţie, muream idealişti…dezinteresaţi *[…] Vreau să mor comunist. E ultima mea dorinţă […]* Noi ştiam doar atât: victorie sau moarte! Să murim, dar să ştim pentru ce murim*"* [*ibidem*, p.169, 171, 176]

Aceşti oameni deja „nu puteau ieşi din istoria mare, nu se puteau despărți de ea, nu puteau fi fericiți altfel.” [*ibidem*, p.10] Istoria lui Timerian Zinatov, veteran al războiului, 77 de ani, este şi ea exemplară sub acest aspect. Fost combatant al fortăreții din Brest, el revenea aici în fiecare an deoarece aici mai regăsea sensul sacrificiului său: „De ce venea atât de des la fortăreață? Asemenea prietenilor şi tovarăşilor săi de regiment, cu care se întâlnea acolo, numai la fortăreață se simțea in siguranță. Aici nimeni, niciodată nu se îndoia că fuseseră eroi adevărați, nu inventați.” [*ibidem* p. 189] Dar pentru veteranii, care se bucurau de imense onoruri în Uniunea Sovietică, noua Rusie este un şoc greu de suportat. Neputând suporta viața plină de lipsuri şi umilințe din anii ’90, el revine la fortăreață hotărât ca să rămână aici pentru totdeauna. Apărătorul fortăreței din Brest, care supravețuise măcelului din 1941, se aruncă sub tren, lăsând un bilet: „Am fost eroi şi murim în mizerie! (...) Mor, dar nu mă predau. Adio, patrie!” [*ibidem*, p. 191] şi cerând să fie înmormântat în fortăreață.

Printre cei care au crezut profund în visul comunismului sovietic, se regăseşte mareşalul S.F. Ahromeev, erou al Uniunii Sovietice, consilier pe probleme militare al preşedintelui URSS din 1990, care devine în august 1990 membru al CSSU pentru a-l înlătura de la putere pe Mihail Gorbaciov şi a reveni la principiile unioniste: „Am jurat credință Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice [...] Cât voi trăi, cât voi respira, voi lupta pentru Uniunea Sovietică...” [*ibidem*, p. 109] Pentru descrierea acestui caz, Svetlana Aleksievici foloseşte reportagele de presă, documentele oficiale, interviuri cu persoanele care l-au cunoscut, însemnările personale şi biletele pe care mareşalul le scrie înainte de suicid, printre care penultimul: „Nu pot să mai trăiesc când îmi piere partria şi este distrus tot ce am considerat a fi sensul vieții mele.” [*ibidem*, p. 114]. Tentativa de a se opune democratizării țării l-a distrus pe mareşal. Este simbolică umilința la care este supus în final mormântul mareşalului, devastat pentru decorațiile şi medaliile prizate de anticari.

În discursul la decernare a Premiului Nobel, Svetlana Aleksievici confirmă că, printre cunoştințele şi prietenii săi care vin din socialism, sunt mulți idealişti, romantici, pe care azi îi denumesc „romantici ai robiei, robi ai utopiei”: „Omul nu-şi vedea statutul de rob, ba chiar îl iubea.” [*ibidem*, p.10] Este sujestiv faptul că „VS” a primit, în varianta franceză, denumirea *La Fin de l’hommerouge* (2013, prix Médicis Essai), fiind dedicată lui « homosovieticus », pe care autoarea doreşte să-l salveze de uitare, povestindu-ne visurile, confruntările şi tragicul său destin. Metoda permite sondarea tenebrelor sufletului pentru a constata că viața s-a împlinit sau s-a salvat dezonorant. În mare parte tocmai din cauza acestei radiografii elaborate a omului sovietic incapabil să fie liber, impresionanta carte a Svetlana Aleksievici a fost mult timp interzisă în țara sa.

2.2. Imperiul Sovietic: utopie *vs* practici vicioase

Gigantul sovietic apare ca un mare imperiu, ca univers al utopiei (care are cel puțin două mii de ani şi se regăseşte sub forma de societate perfectăla la Platon, Aristofan, Thomas More, Tommaso Campanella, Saint-Simon, Fourier sau Robert Owen ş.a.). În discursul la decernarea Premiului Nobel Svetlana Aleksievici va sublinia că literatura rusă este interesantă prin povestirea experienței unice la care a fost supusă o țară imensă, unde, spre deosebire de alte țări unde ideea comunismului la ruşi a existat ceva ce i-a împins să încerce să-şi realizeze visurile. Cele cinci cărți din ciclul „Vocile Utopiei“ constituie pentru autoare „o singură carte despre istoria unei utopii”. Tânărul cercetător român A. Crăciun, care i-a adersat Svetlanei Aleksievici o scrisoare deschisă, vorbeşte despre dimensiunea tragică a acestei utopii: „Utopia a fost cândva tânără şi strălucitoare. Ea a sedus şi a înregistrat victorii. A adus lumină acolo unde înainte era întuneric şi a trimis omul în cosmos. Precum cunoaştem, pâinea a fost gratuită, iar costul mult prea mare.” Această ideologie şi spațio-temporalitate sovietică sunt obiectul de studiu ale Svetlanei Aleksievici: „În toate cărțile mele m-am luptat cu ideologia comunistă, cu „ideea roşie“, cum i se zice, în variantă rusească. Am vrut să arăt ce a însemnat bolşevismul rusesc, nu libertatea ca idee romantică – idee frumoasă, de altfel, adică să fim toți egali şi fericiți împreună –, ci cum anume a fost aplicată această idee mereu actuală în spațiul rusesc, în variantă rusească.” [1]

Caracterul specific al revoluției ruse şi al sistemului sovietic instaurat este crearea unui sistem bazat pe ideologizarea excesivă cu un instrument politic nou - partidul politic profesional, preocupat de ideologia sa utopică - inevitabilul viitor luminos.

Comunismul este ca o orbire, explică istoricul francez Stéphane Courtois, autor al „Cărții negre a comunismului” (1997), o credință ce nu se bazează pe ceva real, văzută de Svetlana Aleksievici ca o mitologie înreținută de propagandă [18, p. 8]: „La comitetul raional s-a vorbit mult despre Stalin. Mitologie de partid. Era transmisă din generație în generație.[…] Toată viața, zi de zi, am construit o țară măreață. Aşa ni se spunea.” [2, p. 57, 88]

Ca elemente ale mitizării apăreau omagierea omului nou, a partidului, a marxism-leninismului, ceremoniile, cultul personalității şi sacralizarea conducătorului: „pe vremuri învățam la şcoală că Lenin e Dumnezeu şi Karl Marx e Dumnezeu. [...] Exista un ceremonial al viitorului luminos: în sala de conferințe era atârnat portretul lui Lenin, în colț stătea drapelul roşu. Un ceremonial... un ritual.” [*ibidem*, p. 80, 56] Orice schimbare de sistem se începe şi se termină cu iconografia cu simbolistica: „Culoarea roşie. Culoarea preferată. Culoarea revoluției, culoarea sângelui vărsat în numele ei […] Epoca sovietică. Cuvântul avea un statut sacru, magic.” [*ibidem*, p. 91, 32].

Această mitologie purta un caracter identitar pătrunsă de încrederea în superioritatea specificului rusesc sovietic: „Patria mea – URSS. Pot trăi fără multe. Numai fără trecut nu pot.” [*ibidem*, p. 103]

Svetlana Aleksievici aduce discuții din diferite spații, cum ar fi, spre exemplu, una dintr-o berărie, unde se întâlnesc oameni de toate felurile: profesori, muncitori, studenți, cerşetori. Se filozofează mereu despre acelaşi lucru: despre soarta Rusiei, despre comunism: „- Rusul are nevoie să creadă în ceva...Să creadă în ceva luminos, înălțător. Avem imperiul şi comunismul întipărite pe cortex. Nouă eroismul ne e mai aproape. […] - Socialismul l-a făcut pe om să trăiască în istorie... să simtă că asistă la ceva măreț... […] - Cât îi invidiez pe oamenii care au avut un ideal! Noi acum trăim fără ideal. Vreau Rusia măreață! Nu mi-o amintesc, dar ştiu că a existat.” [*ibidem*, p. 39] Aşa cum afirmă mulți itervievați de Svetlana Aleksievici, visurile ruse țin în continuare de imperiu şi de un țar care l-ar conduce: „Eu sunt comunist…Am fost un susținător pătimaş al CSSU, pentru că îmi plăcea să trăiesc într-un imperiu […] La cehi merge un Vaclav Havel, dar noi nu avem nevoie de un Saharov, ci de un țar. Un țar-tătuc. Că e secretar general sau preşedinte, pentru noi tot țar e.” [*ibidem*, p. 112, 126]

Obiectivul bolşevicilor de permanentizare a revoluției a alimentat mentalul rusesc agresiv față de cei pe care considera duşmani externi şi interni: „Mentalul nostru era războinic. „Dacă mâine e război, dacă mâine pornim. […] Trăiam încercuiți de duşmani”, cum ne învăța partidul, „într-o cetate asediată. Ne pregăteam pentru un război mondial.” [*ibidem*, p. 145, 58] Buharin, ca şi alți revoluționari, „Era gata, ca toți ceilalți, să arunce oameni în cuptorul revoluției mondiale, fără deosebire. Să educe prin împuşcare. Stalin n-a fost primul care s-a gândit la asta... Toți erau războinici – după revoluție, după războiul civil.” [*ibidem*, p. 128] Frica era dominanta care ținea regimul în picioare: „Rusul are nevoie de o idee care să-i înghețe sângele în vine şi să-i dea fiori pe şira spinării. […] Dacă ți se făcea frică şi încercai să fugi, comandantul te împuşca pe loc… Era ceva obişnuit…” [*ibidem*, p. 194] Exagerarea acestor trăsături agresive îi opreşte pe ruşi, cum constată unii intervievați, din dezvoltarea sa: „Am învins, am reconstruit țara şi ar fi trebuit să plecăm, fiindcă nu ştiam să trăim altfel decât după criteriile războiului. De asta am rămas atât de mult în urmă față de restul lumii…” [*ibidem*, p. 130].

Stéphane Courtois insistă în exegeza sa asupra faptului că „În cazul comunismului, problema constă în mimarea unui obiectiv nobil: viitorul luminos al omenirii. Şi atunci când pentru asta încep să fie ucişi oameni, situația devine extrem de periculoasă, fiindcă cei care ucid cred că au dreptate în crimele lor, că asta fac pentru un scop nobil.” [18, p. 8] În cartea S. Aleksievici această idee este confirmată: „Comunismul e ca prohibiția: ideea e bună, dar nu funcționează… Rusia şi-a atins limitele în ce priveşte sângele, războiul şi revoluția.” [2, p.139]

Omul sovietic provine din catastrofa comunistă, dintr-o perioadă marcată de teroarea istoriei, care a schimbat morala, valorile, idealurile. Svetlana Aleksievici este convinsă că „totalitarismul a transformat poporul nostru". Energia creatoare şi idealismul quijotesc au cedat locul omului conştient de forța lui terifiantă (derivată din forța clasei muncitoare) şi unor raporturi de dominare şi de forță cu efecte dezastruoase: „La început i-ați împuşcat pe nobili şi pe preoți…asta în 1917…iar în 37 v-ați împuşcat intre voi…" [*ibidem*, p.172]

Regimul comunist s-a legitimat prin crimă şi dominare prin frică. „O asemenea societate putea fi stăpânită numai prin frică. Într-o stare de urgență – mai mulşi împuşcați, mai mulşi deportați" [*ibidem*, p. 51]. De frica, „aşa, ca la război" omul sovietic nu a putut scăpa mult timp.

Dar condamnarea regimului autotalitar instaurat de Stalin, care, după spusele lui Hruşciov, „şi-a distrus propriul popor" nu este un lucru uşor, deoarece implică victime colaterale ale regimului. Comunismul implică obligația de a-i supraveghea şi denunța pe toți cei cu care vii in contact, transformând astfel întreaga societate în „societate a delațiunii" [19, p. 16]. Comunismul a demolat soarta oamenilor cu care a venit în contact proxim, unora dându-le drepturi de a-i judeca pe alții: „De ce nu l-am condamnat pe Stalin? Ca să-l condamnăm pe Stalin, ar trebui să ne condamnăm toate rudele, toate cunoştințele" [2, p. 28], deoarece nu au fost puțini din cei care au colaborat, din convingere sau fiind constrânşi. În timp, situațiile deveneau ambigue şi absurde: „Generația mea, povesteşte un intevievat, a crescut cu tați întorşi fie din lagăr, fie din război. […] Cei care nu fuseseră luați se temeau să nu-i ia. […] Iar dacă nu-i luau, se punea întrebarea: de ce pe toți i-au luat, şi pe mine nu?" (*idem*). Oamenii apropiați pot deveni complici ai crimelor, fapt care instituie generalizarea, în spiritul lui Dostoievski, a vinovăției: „Eram în stare să-mi denunț şi propriul tată şi pe mama..." [*ibidem*, p.100] Cazuistica prezintă situații cutremurătoare: „Pe masa anchetatorului se afla un denunț semnat – nu-mi venea să cred! – de vecinul nostru. Am recunoscut scrisul. Semnătura. Fusese tovarăşul meu […] Pe folclorist îl denunțase propria mamă." [2, p. 180, 181] Societatea în întregime devine bolnavă de suspiciune, stare care a mutilat profund relațiile dintre oameni: „Pe de-o parte, sistemul îi zdrobea pe oameni, iar pe de alta, oamenii n-aveau milă unii de alții.[…] În apartamentele comune era ceva obişnuit ca oamenii să se spioneze între ei. […] Lagărului îi pot supraviețui, dar oamenilor nu.[…] Eu vă spun că oamenii erau de acord cu arestările. […] Dar arestările sunt necesare, uitați-vă câtă neobrăzare e în jur." [*ibidem*, p. 70, 197,198] Acelaşi Vasili Petrovici N., membru al Partidului Comunist din 1922, se confesează: „Acum mă trezesc uneori scăldat într-o sudoare rece: şi pe mine m-ar fi putut trimite să lucrez în NKVD. Şi m-aş fi dus." [*ibidem*, p.183] Dar, după ce a fost arestat şi el-însuşi, mărturiseşte: „mi-am dat seama de ceva: socialismul nu rezolvă problema morții. A bătrânеții. Sensul metafizic al vieții. Trece pe lângă. Numai în religie există răspunsuri la toate acestea." [*idem*] Moartea acestui martor este edificatoare: „După moartea

lui s-a găsit un testament: apartamentul de trei camere, din centrul oraşului, nu îl lăsa nepotului său, ci „*pentru nevoile iubitului meu Partid Comunist, căruia îi datorez totul.”* [*ibidem*, p.188] Svetlana Aleksievici o face publică şi explică de ce: „Toate acestea aparţin astăzi mai mult unei epoci decât unui om anume. [...] În anii 90 am publicat doar o parte a acestei confesiuni. Acum am hotărât să public povestea în întregime.” [*ibidem*, p.188]

Crimele se înfăptuiau şi din motive de înţelegere denaturată a patriotismului. În acest tăvălug nimereau şi oamenii cu intenţii sincere. Aşa se producea amestecul, până la nivelare, între opresor şi oprimat, victimă şi călău („Noi am crescut printre victime şi călăi”, mărturisea scriitoarea în discursul Nobel), preschimbarea urmăritului în urmăritor... Denaturarea lucrurilor şi manipularea s-au făcut masiv, la toate nivelurile. Membrii de partid compromişi ajungeau să se bucure de oportunitatea de a pleca la război pentru a-şi reface parcursul: „Anul 1941… Toţi plângeam… Eu urlam de fericire: era război! O să plec la război! [...] Războiul era salvarea… singura şansă de a-mi reabilita numele.” [*ibidem*, p.185]

Svetlana Aleksievici va denunţa, prin destinele martorilor, mecanismele totalitare de control ale partidului-stat, ale nomenclaturii care conduce ansamblul societăţii, coerciţia ideologică şi cultul personalităţii dictatorului. Lunga listă a metodelor totalitare care include, cum subliniază N. Valéry-Grossu, distrugerea justiţiei, torturarea „duşmanilor poporului”, asasinarea naţiunilor captive, interdicţia circulaţiei persoanelor şi ideilor ş.a. va fi şi ea în vizorul atenţiei. Cartea Svetlanei Aleksievicise impune în special prin pătrunderea în „structura internă” a acestor mecanisme totalitare: datoria de delaţiune, educarea urii, distrugerea familiei, virulenţa anti-intelecuală, minciuna generalizată, procese care au deformat profund moralitatea societăţii ruse. Astfel vom conchide că omul sovietic şi-a însuşit socialismul ca pe un mod de viaţă, nu doar ca ideologie.

Atenţia Svetlanei Aleksievici se îndreaptă spre efectele cauzate cu predilecţie de zona mult timp tabu a problematicii puterii. Putere bazată pe teroare, victime care se calculează în milioane, genocid a propriului popor, înscenare (ca farse tragice) a tuturor proceselor, exproprierea, deportarea devin lucruri comune. Gulagul, de fapt, este o reţea de lagăre. Folosirea muncilor deţinuţilor ca sclavi. Deportaţii sunt transformaţi în „glod de lagăr”, cum spunea Beria: „În şase ani a uitat ce-i ăla măr sau cotor de varză... cerşaf sau pernă... De trei ori pe zi primeau o fiertură şi un codru de pâine la douăzeci şi cinci de oameni. Iar de dormit – un buştean sub cap, iar în loc de saltea scânduri puse pe jos.” „În primii doi ani de lagăr niciunul dintre ei nu credea că o să supravieţuiască; de acasă îşi aminteau cei ce aveau condamnări de cinci- ase ani, cei ce aveau zece-cinsprezece ani nu pomeneau de ea. Nu povesteau despre nimeni: nici de neveste, nici de copii. Nici de părinţi. „Dacă începi să-ţi aminteşti, nu supravieţuieşti” [*ibidem*, p. 46].

Paradoxal este că şi printre cei care au fost deportați, nu toți au făcut concluziile adecvate. În familia unui deportat, ulterior reabilitat, atmosfera nu s-a schimbat: „la noi în casă multă vreme a stat portretul lui Stalin. […] Tata trăia fără ranchiună, îşi zicea că aşa au fost vremurile. Vremuri crude. […] Se construia o țară puternică". [*ibidem*, p. 47] Astfel, şi suferințele au fost elemente în construirea mitului unui stat atotputernic. Mentalitatea stalinistă a supraviețuit, deoarece nu s-a făcut un proces similar celui de la Nürnberg: „Ar fi trebuit să stăm zi şi noapte în piață. Să ducem treaba până la sfârşit – să obținem un Nürnberg pentru PCUS. Ne-am împrăştiat prea repede pe la casele noastre." [*ibidem*, p. 27] Frica a rămas infiltrată pe lung timp în societatea sovietică şi chiar postsovietică: „Cel mai mult, bunica se temea de un nou Stalin şi de război, toată viața a stat pregătită, aşteptându-se la alte arestări şi la foamete. N-aveam motive să iubim puterea sovietică." [*ibidem*, p. 108]

Demitizarea comunismului începe când crimele în masă, dezastrul economic şi cel social au devenit evidente, când regimul a început să se asocieze cu un regim violent şi criminal.

Experiențe socio-politice, prin care s-a impus şi memorat sistemul, sunt în mare parte de faimă terifiantă: expansiunea revoluției, identificarea dușmanilor, distrugerea elitelor, arestările, colectivizarea tuturor pământurilor, strămutatul populațiilor, deschiaburirea: „La noi în sat au fost deschiaburite toate familiile solide, dacă aveai doi cai şi două vaci în curte erai chiabur. În duceau în Siberia, îi aruncau acolo în pădurea pustie a taigalei...Femeile îşi sufocau copii ca să nu se chinuie. […] Sunt nişte nenorociți de culaci! N-avem ce face cu ei în viața cea nouă!" [*ibidem*, p. 81, 177] Rusia rurală e distrusă de colectivizare, practică pe care o impune peste tot: „Era în anii 30... colectivizare...În Ukraina era foamete mare, în ucraineană *golodomor*. Au murit milioane de oameni...Sate întregi au murit...Nici să-i îngroape n-avea cine... Ucrainenii erau omorâți pentru că nu voiau să intre în colhozuri. Erau omorâți prin înfometare." [*ibidem*, p. 99]

Mai mulți participanți la război îi dezvăluie adevărata față: „- De ăştia de la Secția Specială ne temeam mai mult decât de nemți. Şi generalilor le era frică de ei…- Teroare… tot războiul a fost teroare…" „Tații erau luați noaptea şi dispăreau fără urmă. […] Războiul! După război îmi era frică să-mi amintesc de el… de războiul meu…" „Sute de evrei fugiți din ghetou cutreierau pădurile. Țăranii îi prindeau, îi vindeau nemților pe un pod de făină, pe un kilogram de zahăr." [*ibidem*, p. 197, 198]

Chiar şi procesele care au avut o aură pozitivă, fiind difuzate şi înnobilate de propaganda comunistă (desțelenirea, şantierele siberiene), au fost distruse de practicile mutilante şi deformatoare ale socialismului. În spatele acestor procese la scară mare, dispărea ființa individuală a omului, omul a fost redus la un simplu obiect de înfăptuire a planurilor mărețe: „am plecat în Siberia. Să construim comunismul. Tot în zadar... în zadar ne-am chinuit." [*ibidem*, p.89]

Ţelul suprem al mecanismelor totalitare este anihilarea fundamentului psihic al omului, subliniază N. Valéry-Grossu, „prin distrugerea Eului, adică a afectivităţii, inteligenţei şi voinţei de acţiune; prin sărăcirea – economică şi culturală – a patrimoniului naţional până la demisia totală a individului şi abandonarea oricărui spirit critic, a oricărei idei personale, în faţa implacabilei autorităţi a statului.” [23, p. 14]

Svetlana Aleksievici a dezvăluit viaţa secretă a sentimentelor, ponderea colectivului în deciziile umane, rolul miturilor care ne călăuzesc din adâncuri. În anumite condiţii, toate fundamentele şi categoriile existenţiale îşi pot schimba semnul, concluzionează mareşalul Ahromeev: „Nu ne-au dovedit tancurile şi rachetele, ci tocmai ceea ce era forţa noastră: spiritul nostru. A putrezit sistemul, a putrezit partidul. Şi poate tocmai de aceea... şi ăsta e unul dintre motivele pieirii lui...” [2, p. 128] Fisurile socialismului i-au grăbit căderea şi au impulsionat demitizarea sistemului. Chiar dacă ipoteza comunistă se revedindică din idei care sunt valabile şi azi (libertate, egalitate, fraternitate), ele nu au funcţionat deoarece au fost denaturate

Svetlana Aleksievici a reuşit să surprindă mutaţiile profunde determinate de ideea socialismului survenite în perioada postbelică, când decenii la rând s-a trăit o normalitate întoarsă pe dos: „Dar duceam o viaţă sovietică, în care existau reguli ale jocului uniforme, pe care le respectam toţi. Cineva urcă la tribună. Minte, toată lumea îl aplaudă, dar toţi ştiu că minte, ştie şi el, şi ştie că ştiu şi ei că minte. Dar el spune tot ce are de spus şi se bucură de aplauze. Nu aveam nicio îndoială că aşa vom trăi şi noi, şi că trebuia să căutăm o cale de scăpare.” [*ibidem*, p.157] Era un simulacru instaurat şi o deturnare a valorilor. Cu timpul, atmosfera generală din anii comunismului a devenit ambiguă: „Era în anii sovietici... comunişti... Eram educaţi în cultul lui Lenin, al revoluţionarilor înflăcăraţi, foarte înflăcăraţi, nu consideram că revoluţia a fost o greşeală, o crimă, dar nici nu eram atraşi de balivernele marxist-leniniste. [...] Din difuzoare răsunau cuvinte, unii le credeau în totalitate, alţii parţial, alţii de loc. Dar toţi păreau fericiţi.” [*ibidem*, p. 156] Oamenii simţeau că trăiesc într-un fals şi „se săturaseră de drapele roşii şi de toată strălucitea aia falsă: adunările comsomoliste, învăţământul politic... Socialismul credea că omul e tâmpit...” [*ibidem*, p. 34]. Pierre Hassner, specailist francez în relaţii internaţionale, conchidea că „regimurile totalitare nu pot rezista fără să producă o minciună totală şi, invers, o minciună totală nu poate fi impusă decât de un regim totalitar” (*apud* 11, p. 6). Această deturnare permanentă a semnificaţiilor şi sensurilor, oferă concluzii de gen paradoxal celor ce au crezut în lozincile şi ideile Puterii Sovietice: „- Ce fel de eroi suntem noi? Nimeni nu ne-a tratat vreodată ca pe nişte eroi. Eu şi nevastă-mea ne-am crescut copiii într-o baracă, apoi ne-au dat o cameră la comun. Azi primim câteva copeici… lacrimi în loc de pensii. La televizor vedem cum trăiesc nemţii. Bine! Învinşii trăiesc de o sută de ori mai bine decât învingătorii.” [2, p. 195]

Ca scriitoare care se ridică la concluzii supranaționale, Svetlana Aleksievici va sintetiza radiografia omului sovietic şi va defăima unul din miturile sacre despre pacifismul sovietic: „În general, noi suntem războinici. Fie ne războim, fie ne pregătim de război. Niciodată nu am trăit altfel. De aici şi o psihologie războinică. Chiar şi în viața pe timp de pace totul era ca în război. Bătea toba, flutura drapelul... inima îți sărea din piept... […] regretam până la lacrimi că revoluția, războiul civil au avut loc fără noi." [*ibidem*, p. 10] Această contaminare la nivelul întregii societăți cu bacilii de ostilitate creează o atmosferă mitică a agresivității, care era reversul pacifismului declarat.

Un alt mit, care a trebuit abandonat rapid după prăbuşirea URSS, este cel al prieteniei popoarelor, cu predilecție a poporului rus cu celelalte națiuni conlocuitoare. Această tragedie a spațiului postsovietic a fost o urmare a conflictelor etnice, religioase, de ocupație inițială şi de pseudofrăție ulterioră. În 1990 în apartamentul Margaritei Pogrebițkaia din Minsk locuiau cincisprezece rude de naționalitate rusă care s-au evacuat din cauza ameniță rilor din Baku, iar ulterior au venit şi cei din Tadjikistan. Ea constată că atitudinea față de ruşi s-a shimbat în intoleranță şi a devenit una extrem de periculoasă: „Cară-te în Rusia ta. În curând n-o să mai rămână picior de rus aici. [...] noaptea, pe peretele blocului învecinat cineva a scris cu roşu: „Teme-te, rus nerorocit! Tanchiştii tăi n-o să te mai ajute." Ruşii erau dați afară din funcțiile de conducere... erau împuşcați pe după colțuri... Oraşul a ajuns curând murdar, ca un kişlac. Un oraş străin. Nu mai era unul sovietic. [...] Duşanbe devenise de nerecunoscut, şi oamenii deveniseră de nerecunoscut. S-au umplut morgile." [*ibidem*, p.104, 105] Laura Sandu proiectează consecințele demitizării atmosferei de nezdruncinat a popoarelor din fosta URSS sub aspect de necesitate de reciclare a conceptelor de altă dată: „Unii deplâng golul afectiv rămas în urma destructurării sentimentelor naționaliste: [...] Şi probabil că, din perspectiva unei critici a naționalismului, aceasta e una dintre cele mai serioase teme de reflecție deschise de mărturiile din *Vremuri second-hand*: cum funcționează mecanismele apartenenței naționaliste, ce nevoi împlineşte aceasta şi cum altfel pot fi ele împlinite?" [22].

„Noii istorici" mergeau până la defaimarea miturilor patriotice şi victoria în cel de-al Doilea Război Mondial: „Nici Victoria n-a existat. Dar au existat detaşamente de baraj şi batalioane disciplinare. Războiul a fost câştigat de *zeki*, ei au ajuns sub gloanțe până la Berlin. Care Victorie? Am umplut Europa de cadavre…" [2, p.135]

Îi vom da dreptate lui Răzvan Vanfirescu, care consemnează un lucru important: „Cărțile Svetlanei Aleksievici nu sunt comode pentru vechii sau noii comunişti [...] autoarea [...] alege să intervieveze poporul rus, popor obligat să se obişnuiască cu ideea că ideologia comunistă a fost un fiasco total". Este semnificativă înțelegerea de către comunişti a colapsului URSS, dar ei nu învinuiesc ideologia sau sistemul, doar imperfecțiunea omului care nu s-a ridicat la înălțimea ideii: „A fost o epocă măreață! N-o să mai trăim niciodată

într-o țară aşa de mare şi de puternică. Am plâns când s-a destrămat Uniunea Sovietică [...] Un vis frumos, dar nerealizabil, omul nu este încă pregătit pentru asta. Nu este încă desăvârşit." [2, p.171] Svetlana Aleksievici se asociază generației, căreia i-a fost mai uşor să se împace „cu prăbuşirea ideii comuniste, căci noi n-am trăit acele vremuri când ideea era tânără, puternică, încununată de magia nespulberată încă a unui romantism catastrofal şi a unor speranțe utopice. […] Patosul subzistă încă, dar apăruse conştiința faptului că utopia nu poate fi transformată în realitate." [*ibidem*, p. 11-12].

Cronica de Newsday va sublinia că, pentru a înțelege Rusia contemporană, „Vremuri second-hand" este o lectură esențială, un „tabloul plural al uui popor care şi-a pierdut locul în istorie" [9, *San Francisco Chronicle*].

3.1. Generații de lideri şi metamorfozele ideologemelor

Svetlana Aleksievici relata pentru *Adevărul*: „Am intervievat oameni foarte diferiți, unii care au trăit la începuturile comunismului, alții stalinişti, hruşciovişti, gorbaciovişti. Pentru fiecare trebuia să-mi pregătesc întrebările potrivite, exact ca un compozitor care-şi alege din toate sunetele pe acelea care să-i alcătuiască compoziția." [1] Explicațiile celor intervievați oferă o sinteză prezentată din mai multe perspective, cu predilecție însă cu accent pe idealul de libertate şi disgnosticul speranțelor şi neîmplinirilor, prezentate din punctul de vedere al mitizării sau demitizării epocii respective. Svetlana Aleksievici alege martori de pe baricade diferite, deoarece constată că „nimic nu coincidea în poveştile lor, în afară de numele proprii: Gorbaciov, Elțin... Numai că fiecare avea Gorbaciovul ei, Elținul ei. Şi anii 90` ai săi." [2, p. 42]

Ruptura radicală în URSS a fost produsă de echipa lui Gorbaciov, care țineau de o altă generație şi de o altă lume, decât generațiile antecedente: „de la Stalin până la Brejnev, la cârma țării au fost conducători războinici [...] Cei dintâi nu aveau încredere în Occident, vedeau în el un duşman, ceilalți voiau să trăiască la fel ca în Occident." [2, p. 131,132] Dacă pentru un număr mare de oameni numele lui Gorbaciov se asociază cu libertatea, din altă perspectivă, cea a comuniştilor sau a oamenilor simpli care s-am născut în URSS şi le plăcea acolo, Gorbaciov „a trădat comunismul".

Numeroase mărturii din „Vremuri second-hand" sunt despre promisiunile lui Gorbaciov şi Elțin, care însă nu au fost îndeplinite. „Hruşciov, țin minte, ne-a promis... că în curând se va instaura comunismul. Gorbaciov ne jura, vorbea aşa de frumos... aşa de bine. Acum ne jură Elțîn, amenință că se culcă pe şinele de tren..." „Pe scurt toți ne-au păcălit, viața s-a înrăutățit şi mai tare. Aşteaptă, rabdă şi iar aşteaptă, iar rabdă." [*ibidem*, p. 80] Iluzia reformelor şi a libertății s-a preschimbat în prăbuşirea colosului sovietic, urmat de descompunerea URSS, de capitalismul sălbatic şi divizarea societății în victorioşi şi ratați.

Figura-cheie care a schimbat sistemul este Gorbaciov. Foarte prețioasă în înțelegerea faptului cum s-a putut ca Gorbaciov să învingă sistemul este aducerea în paginile cărții a unui „martor excepțional" - un oarecare N., din cadrul aparatului de la Kremlin care a dat o interpretare sistemică a fenomenului colapsului URSS: „trebuie să încep cu Gorbaciov... Fără el am fi trăit şi acum în URSS. […] Am fi învins în orice război. Soldatul rus nu se teme de moarte. În privința asta suntem asiatici... Stalin a creat un stat care nu putea fi năruit de la bază, era de nezdruncinat. Dar la vârf era vulnerabil, fără apărare. (...) Secretarul general se va fi dovedit cel mai mare revoluționar strecurat la Kremlin. De la vârf a fost uşor de distrus acest stat. Disciplina de fier şi ierarhia din partid au lucrat împotrva lui. E un caz unic în istorie." [*ibidem*, p. 123, 124]

În partea introductivă a cărții denumită „Însemnările unui complice", sunt deja trasate liniile majore şi punctele nodale ale istoriei ruse din ultima perioada, care au cutremurat ordinea prestabilită a lucrurilor: „Era în 1991... Fericire vremuri! Credeam că mâine, lireralmente maine, va începe libertatea. Va veni din senin, din dorințele noastre." [*ibidem*, p. 11]. Dar situația din epoca de tranziție este paradoxală: „Se întâmplă ceva total neaşteptat: toți erau îmbătați de libertate, dar nu erau pregătiți pentru ea. Unde era libertatea asta? Doar în bucătărie, unde din obişnuință continuau înjurăturile la adresa puterii. Îi înjurau pe Elțin şi pe Gorbaciov. Pe Elțin pentru că a schimbat Rusia. Iar pe Gorbaciov pentru că a schimbat totul. Întreg secolul XX. [...] Rusia se schimba şi se ura pe sine pentu că se schimba. 'Mongolul inert', cum scria Marx despre Rusia." [*ibidem*, p. 12].

Elena Iurevna S., al treilea secretar al comitetului raional de partid, mărturiseşte că oamenii „consideră că au fost păcăliți, nu le-a spus nimeni că o să fie capitalism, ei au crezut că începe să fie reformat socialismul. […] În timp ce strigau pe rupte la mitinguri „Elțin! Elțin!", ei au fost jefuiți. Fabricile şi uzinele au fost împărărțite fără ei. Şi petrolul şi gazul..." [*ibidem*, p. 43]. Un constructor intervievat în Piața Roşie în decemrie 1997 rememorează schimabarea de atitudine față de Elțin: „Cine sunt eu? Sunt unul dintre acei idioți care l-au apărat pe Elțîn. Am stat în fața Casei Albe şi eram gata să mă întind sub tanc. Oamenii au ieşit în stradă ca luați de val, cuprinşi de elan. Dar ei erau gata să moară pentru libertate, nu pentru capitalism. Mă consider păcălit." [*ibidem*, p. 137]

Astfel, vedem cum ideologemele produse de spațiul sovietic şi postsovietic au suferit metamorfoze, iar liderii au avut un rol definitoriu în configurarea diferită a constructului mental şi al paradigmelor societale.

3.2. Crizele tranziției: temporalitate secundă şi remitizare

Martorii invocați în cartea Svetlanei Aleksievici asistă siderați la dezastrul moral şi economic al Rusiei: „Rusia țaristă, cum citim în memorii, a apus în trei zile; la fel şi comunismul. În două-trei zile.[…] Au distrus aşa o țară! Un

imperiu! Fără un glonț... .” [*ibidem*, p. 67, 88] Evoluții greu de prevăzut, motivate de condiționările timpului, produc efectul unei furtuni existențiale: „Problema e că regimul sovietic şi-a încheiat existența în condiții absolut diferite: a căzut de unul singur, a făcut o implozie.” [18, p. 9] Neînțelegerea acestui eveniment provoacă sentimentul de deznădejde profundă chiar şi la eşalonul de vărf al puterii. Astfel, pregătindu-se să plece din viață, mareşalul Ahromeev „vorbea despre ce era mai important: „zburăm spre beznă. A fost odată o țară uriaşă, țara asta a câştigat un război cumplit, iar acum e distrusă.” [2, p. 128] Svetlana Aleksievici transmite starea de spirit tensionată a acestui timp: „Puterea sovietică părea veşnică. Aveau s-o prindă şi copii şi nepoții! Şi ea s-a terminat pe neaşteptate pentru toți. Acum e clar că nici Gorbaciov nu s-a aşteptat la asta, el a vrut să schimbe ceva, dar n-a ştiut cum. Nimeni nu era pregătit. [...] Gorbaciov avea mai multă putere decât țarul. O putre nelimitată. Şi el a venit şi a zis: „Aşa nu se mai poate trăi” Celebra lui frază. Şi țara s-a transformat într-un club de discuții.” [*ibidem*, p. 61] Prăbuşirea imperiului sovietic a fost însoțită de o derută ideologică şi existențială totală. Svetlana Aleksievici a reprodus, în discursul la decernarea Premiului Nobel, această atmosferă de stare de şoc total a ruşilor în primele zile de libertate cu care nu ştiau ce să facă, care se instaurase după „catastrofa Atlantidei socialiste”: „omul roşu” se confrunta cu sute de întrebări în fața cărora era absolut singur, oamenii nu ştiau cum să trăiască şi să supraviețuiască, în ce să mai creadă, sub care noi drapele să se reunească în prezent. „În final, „omul roşu” nu a fost capabil sa acceadă la libertatea la care a visat în bucătărie. Rusia a fost departajată fără el, el a rămas cu mâinile goale. Umilit şi jefuit. Agresiv şi periculos.” Iar întrebările au apărut mai multe decât răspunsuri: „Speram ceva. Unde e partidul nostru? Partidul nostru leninist invincibil. Lumea s-a prăbuşit” [*ibidem*, p. 71] Pentru nostalgici, URSS rămâne țara cu care se identifică şi pe care nu o mai recunosc în anii 90`: „Asta a fost țara mea, iar acum nu trăiesc în țara mea. Trăiesc într-o țară străină.” [*ibidem*, p. 44]

Consecințele schimbărilor sunt radicale, iar deziluziile şi decepțiile profunde. Adolescenții, care sunt întotdeauna mai radicali şi deseori de cealaltă parte a baricadei, îşi învinuiesc părinții: „Să trudeşti toată viața fără nici un rezultat! Toate astea i-au zdruncinat, lumea s-a năruit, nu şi-au mai revenit, nu s-au putut adapta la această schimbare totală.” (*ibidem*, p.164) Iar, pe de altă parte, pensionara Anna Ilinicina constată că tot ce se întâmplă parca ar fi în altă țară şi în altă epocă, de care doreşte să se distanțeze: „În altă țară... Acolo au rămas naivitatea noastră, romantismul nostru. Încrederea. Unii nu vor să-şi mai amintească, fiindcă e neplăcut, am trăit multe dezamăgiri.” [*ibidem*, p. 59] În acelaşi registru, disecând eopca sovietică de cceapostsovietică, Elena Iurevna constata că atmosfera a devenit de nerecunoscut, se trăieşte o epoca a schimburilor epocale: „Nu mai era o singură țară. Erau două. […] oamenii au început să schimbe totul... Absolut totul. Radical. Plecau – îşi schimbau patria. Alții îşi schimbau convingerile şi principiile. Alții lucrurile din casă, cu

toptanul. Aruncau tot ce era vechi şi sovietic, cumpărau totul din import... Mărfurile de mâna a doua au năpădit piaţa. Ceainice, telefoane, mobilă... frigidere... Nu se ştie de unde, toate se revărsau în valuri." [*ibidem*, p. 67] Astfel noul se schimba pe vechi, dar, surprinzător, şi vechiul lua locul noului.

Înțeleasă ca timp secund, trăit la mâna a doua, uzat, devalorizat şi imprpriu, „Vremuri second-hand", remarcă Tatiana Ciocoi, comandă un alt tip de semioză: „timpul secund este o sedimentare a semnelor lăsate de moartea omului roşu, un timp ontologic generalizat în care există nu doar frustarea, resentimentele, travaliul furibund al negativului, sublimarea doliului omului sovietic după un sens al istoriei făcute la modul concret, ci şi senzația unei generale *vanitas mundi* instalată după doborârea monstrului" [7, p. 99].

În această noua Rusie, consemnează Roxana Ichim, „vocile" continuă să reflecte prăbuşirea unei lumi în care statul era totul, incapacitatea oamenilor de a se adapta la noua configurație socială, dezorientarea – deseori finalizată în sinucidere – în fața discrepanței majore între ceea ce ştiau ca referință a vieții şi ceea ce trăiesc ca efect al mişcărilor tectonice ale geopoliticii." Această noua Rusie face aproape tabula rasa dintr-un secol de istorie națională, cum constată mareşalul Ahromeev: „China nu s-a prăbuşit. Nici Coreea de Nord, unde oamenii mor de foame. Până şi mica Cubă socialistă a rămas în picioare, iar noi dispărem." [2, p. 128]

Climatul actual în care s-a ajuns pe nepregătite („Credința ne era autentică... naivă... Credeam că acum... deja ne aşteaptă pe stradă autobuze gata să ne ducă în democrație." [*ibidem*, p. 62] a dus la o realitate tulbure, contestată, contradictorie care dezvoltă în împrejurările terifiante ale tranziției zone conflictuale noi: între zeii vechi şi cei noi, între patrioți şi trădători, între bogați şi săraci, între părinți şi copii/nepoți, între individual şi colectiv: „Cei născuți în URSS şi cei nenăscuți în URSS nu au o experiență comună. Sunt oameni de pe planete diferite." [*ibidem*, p. 14]. Cei care se declară partioți nu pot ierta pierderea țării în care au trăit şi metaforzarea în tot ce înainte era hulit: „Trăim perioada cea mai ruşinoasă a istoriei noastre. Suntem o generație de laşi, de trădători. Asta e sentința pe care ne-o vor da copii noştri. „Părinții noştri au vândut o țară măreață pe jeanşi, Marlboro şi gumă de mestecat", vor spune. N-am putut să apărăm URSS – patria noastră. O crimă cumplită. Am vândut tot!" [*ibidem*, p. 111] Conflictul/intoleranța generațiilor a caracterizat toate schimbările de paradigmă: „Toți înjură anul 1917. „Nişte proşti!", spun ei despre noi. „De ce au făcut revoluție?" Iar eu țin minte… Țin minte oameni cu privirea înflăcărată. Inimile noastre clocoteau!... Îmi amintesc da, da… Oamenii ăştia nu voiau nimic pentru ei, nu era ca acum: pe primul loc sunt eu. (...) Eram noi. Noi!, Noi! […] - Nepoții noştri ar fi pierdut Marele Război pentru Apărarea Patriei. N-au un ideal, n-au un vis măreț [*ibidem*, p. 172, 193].

Emergența noii Rusii, în care, potrivit autoarei, „descoperirea banilor ne-a lovit ca o bombă atomică" este efectul cu rezonanță cu consecințe puternice la nivel de întreaga societate: „Întrebarea e: ce voiam noi? Un socialism blând…

uman… Ce avem? Pe stradă e un capitalism sălbatic." [*ibidem*, p.137] După prăbuşirea lungului totalitarism communist, se constată o pură virtualitate a libertăţii idealiste, pe de o parte, dar şi o exclusivă realitate a pragmatismului materialist, de altă parte: „În aer plutea mirosul banilor. Al banilor mulţi. Şi libertatea absolută – nici tu partid, nici tu guvern." [*ibidem*, p. 165] Cei care se consideră azi „generaţie pierdută din cauza unei copilării comuniste şi unei vieţi capitaliste ulterioare au mers pe străzi strigând: „Democraţie!" „Democraţie!" Şi habar n-aveam ce avea să urmeze. Nimeni n-avea de gând să vândă cratiţe. Iar acum… N-ai de ales: ori îţi hrăneşti familia, ori îţi păstrezi idealurile sovietice." [*ibidem*, p.166]Fiind forţaţi să se adapteze capitalismului şi democraţiei, „din trenul care zbura spre socialism s-au suit toţi repede în trenul care-i poartă spre capitalism." [*ibidem*, p. 97] Treziţi din idilismul iniţial, întreaga societatea a ajuns sub jugul politic al unor neaveniţi cu aere de făuritori de reforme. Burghezia care se instalează confortabil, nu are conştiinţă ideologică, are doar una economică: „cum s-a dat puţină libertate, cum s-a ţâşit de peste tot mutra burjuiului." [*ibidem*, p. 178]

Paradoxul situaţiei noi în Rusia constă în faptul că neocomuniştii au acceptat proprietea privată, devenind milionari, pe când ideologia comunistă, în teorie, lozinci şi practici, se bazează pe suprimarea proprietăţii private: „Poporul a crezut că-i goneşte pe comunişti şi că o să vină vremuri minunate. [...] Război civil parcă nu a fost, dar învingători avem." [*ibidem*, p. 54]Aceştea sunt `noii ruşi`. „Cine are astăzi firme? Vile în Cipru şi la Maiami? Fosta nomenclatură de partid. Cei la care trebuie căutaţi banii partidului..." [*ibidem*, p. 27] „Probabil, au uitat să-i citească pe Lenin, pe Marx, pe ceilalţi. Sunt nişte renegaţi." [18, p. 12]Căderea regimului comunist este legată şi de metamorfozarea comuniştilor însăşi: „comuniştii nu mai sunt ce-au fost. [...] Toţi au devenit meschini, s-au îmburghezit... Avem comunişti cu un venit anual de sute de mii de dolari. [...] Ce fel de comunişti sunt ăştia? În ce cred ei? [...] Au distrus o asemenea ţară! Au vândut-o la preţ de nimic." [2, p. 48].

Convertirile sunt rapide, spectaculoase, ţâşnirea unor energii stihiinice schimbă destine şi identităţi: „Am înţeles că această lume nouă nu e a mea, nu e pentru mine. Că are nevoie de oameni complet diferiţi. Cei slabi pot fi călcaţi în picioare! Cei care erau jos au ajuns sus… de fapt era o nouă revoluţie… Ţelurile acestei revoluţii sunt însă pământeşti: fiecăruia câte o vilă şi o maşină." [*ibidem*, p. 160] Valorile materiale le-au înlocuit rapid pe cele morale: „Primul lucru care a pierit a fost prietenia noastră… Toţi am început să avem treburi – trebuia să câştigăm bani." [*ibidem*, p.161]

Acelaşi membru al Partidului Comunist Vasili Petrovici N. compară tabloul actual cu „viitorul la care visam. Au murit oameni în numele lui, au fost ucişi." (*ibidem*, p. 168): „Mă simt ca un exponat uitat în depozitul unui muzeu. Un ciob prăfuit. A fost odată un imperiu măreţ - de la o mare la alta, de la cercul polar la tropice. Unde-i acum? A fost înfrânt fără bombe… fără Hiroshima… L-a înfrânt Înălţimea Sa Cârnaţul! Marea crăpelniţă l-a înfrânt!

Mercedes-Benz. Omul nu mai are nevoie de nimic altceva, nu-i propuneți nimic altceva. N-are rost. Doar pâine şi circ! Şi asta e cea mai mare descoperire a secolului XX." [*ibidem*, p. 168]

Răzvan Vanfirescu califică cartea Svetlanei Aleksievici *Vremuri second-hand*, care „oferă şansa omenirii de a vedea ce se petrece în sufletul unui popor forțat de împrejurări să-şi schimbe radical modul de observație şi înțelegere a realității", drept una de schimbare de paradigmă: „Peste noapte tot ceea ce au fost învățați, tot ce li s-a spus despre propria țară, neam şi istorie s-a dus pe apa sâmbetei. Trebuie să se reinventeze şi să învețe cum să-şi reclădească o nouă viață, într-o nouă ordine socială, națională şi mondială". Ruşii în anii 90's-au prăbuşit toate valorile: „Cumva, brusc, totul în jur s-a schimbat: semnele, lucrurile, banii, drapelul... Şi omul însuşi.[…] Banii au început să fie sinonimi cu libertatea" [*ibidem*, p. 13, 31].

Mareşalul S.F. Ahromeev a punctat foarte exact mutațiile ce apăreau la orizontul istoriei: „din anul 1990, am fost convins, cum sunt şi astăzi, că țara noastră se îndreaptă spre pieire. În curând se va dezmembra. […] de ce a pierit? Țara lui a pierit şi el a pierit împreună cu ea, nu-şi mai găsea locul aici. Cred că îşi imagina deja ce va urma. Cum va fi demolat socialismul. Că zarva va sfârşi în sânge. În jaf. Că monumentele vor începe să fie dărâmate. Zeii sovietici vor ajunge la fiare vechi. La materie reciclabilă. Comuniştii vor fi amenințați cu un Nürnberg... Şi cine vor fi judecătorii? Nişte comunişti vor judeca pe alți comunişti. […] Şi el... el era un comunist idealist, romantic. Credea în `cele mai înalte culmi ale comunismului`. În sens literal. Credea că comunismul s-a instalat pentru totdeauna. Azi ideea asta e ridicolă...idioată..." (*ibidem*, p. 120, 121)

În aceste circumstanțe, şi omul devine o ființă imprevizibilă, integral ambiguă şi de necuprins. În timp, protagoniştii şi „eroii timpului" de altă dată se schimbă: „Unde mai vedeți acuma mulgătoare, strungari sau mecanici de metrou? Nu mai sunt nicăieri. Peste tot, alți eroi: bancheri şi bussinesmeni, modele şi prostituate... manageri... Tinerii se mai pot obişnui, dar cei bătrâni mor în tăcere, în spatele uşilor închise." [*ibidem*, p. 54] Relațiile tensionate dintre viziunile diferite ale generațiilor generează rupturi în sânul familiei: „Viața noastră dinainte a fost complet rasă, n-a mai rămas piatră pe piatră. Curând, nu voi mai avea ce să mai vorbesc cu fiul meu." [*ibidem*, p. 137]

Veteranii sunt profund lezați în noua realitate postcomunistă: „S-a uitat deja că noi ne-am vărsat sângele… Ne-au luat totul ticăloşii ăştia de Ciubais, Vekselberg, Gref… Banii, onoarea… Şi trecutul şi prezentul. Totul! Iar acum fac soldați din nepoții noştri, ca să le apere miliardele. […] Aceşti noi şi arogați stăpâni ai vieții, aversiunea lor față de „oamenii de ieri", care, după cum scriu revistele *glossy*, „miros a sărăcie". Astfel miros, potrivit acestor publicații, adunările solemne din marile săli de Ziua Victoriei, unde odată pe an sunt invitați veterani şi se țin în cinstea lor discursuri ipocrit elogioase" [*ibidem*, p. 192].

Nimic nu a mai rămas din demnitatea omului simplu: „Asta înseamnă libertate? Omul mărunt, de rând, nu e nimic, e un nimeni. E la marginea vieții. Pe atunci însă putea să scrie la ziar, putea să se ducă la comitetul raional să reclame un şef sau o servire proastă... un soț infidel... Erau prostii, nu neg asta, dar cine-l mai ascultă vreun pic pe omul ăsta simplu? Cine mai are nevoie de el? ” [*ibidem*, p. 52]

Andrei Crăciun punctează foarte exact faptul că „Svetlana Aleksievici face să răsune vocile a sute de oameni cu destine ieşite din matcă: oameni buni şi răi, învinşi şi învingători, mame deportate împreună cu copiii lor, stalinişti fără urmă de remuşcare, susținători ai perestroikăi uluiți de vârtejul capitalist, entuziaşti care nu ştiu ce să facă cu libertatea dobândită şi cetățeni încercând să reziste în fața instaurării noii dictaturi” a banilor. În linii mari, vom constata involuția lui *homosovieticus*: de la un eroism spectaculos la o capitulare în fața dilemelor tranziției şi chiar la o simplă supraviețuire. „Aceasta e noua Rusie, cea care […] se hrăneşte cu iluzia apusei grandori, visează un alt imperiu atotputernic şi-l socoteşte pe Stalin vizionar, iar nu tiran.” [12]

Libertatea este una din temele majore ale cărții *Svetlanei Aleksievici*: „Pe toți cei cu care m-am întâlnit i-am întrebat: ‘Ce este liberatea?’ Părinții şi copii au răspuns diferit.” [2, p.14] În deschiderea cărții VS, *Svetlana Aleksievici* va face un tablou sintetic al ideii de libertate în societatea sovietică, când s-au pierdut tradițiile acestui concept în URSS: „Ni se părea că libertatea e un lucru simplu. A trecut ceva vreme şi ne-am cocârjat toți sub greutatea ei, căci nimeni nu ne-a învățat nimic despre libertate. Am fost învățați doar cum să murim pentru ea.” [*ibidem*, p. 13]. În anii următori, s-a încercat disperat o reanimare a libertății, care, în practică, a fost pervertită: „Iată libertatea! Aşa ne aşteptam şă fie? Eram gata să murim pentru ea. Să ne aruncăm în luptă. Dar a început o viață ‘cehoviană’. Fără istorie. [...] Marele Rău s-a transformat într-o străveche legendă, într-un triller politic. Nimeni nu mai vorbea despre ideal, se vorbea despre credite, procente, polițe de schimb [...] Vise noi: să ne construim o casă, să ne cumpărăm o maşină nouă, să plantăm un coacăz... libertatea s-a dovedit a fi reabilitatea spiritului mic-burghez, îndeobşte denigrat în Rusia. Libertatea Maestății sale Consumul. […] Banii au început şă fie sinonimi cu libertatea.” [*ibidem*, p. 13-14, 32]

Din păcate, ideile dictatorilor comuniști se mai bucură de simpatie publică la o parte a populației, care cred în continuare că ideea socialistă reprezintă orizontul de nedepăşit al secolului XX. Simpatia față de ideile comuniste sau socialiste apare şi la noua generație, care nu a trecut prin avatarurile regimului criminal şi simte nevoia unei personalități puternice. Constatând că „fantasma licită şi nevinovată a utopiei” comuniste continuă să funcționeze şi azi, H.-R. Patapievici vorbeşte despre „un fel de lipsă de claritate morală a oamenilor de azi cu privire la raporturile dintre nemulțumirile lor față de societatea în care trăiesc şi imaginea idealizată pe care continuă să o aibă în privința defunctelor societăți comuniste” [19, p. 17].

Prin intersectarea mai multor puncte de vedere se constată de asemenea că nici mitologema Imperiului țarist nu a apus în inimile ruşilor, astfel că miturile, provenite din diferite straturi ale istoriei ruse, celei care-i avea ca eroi pe generalii ruşi, pe de o parte, şi celor care îi are ca eroi pe revoluționari, se suprapun şi coexistă aproape simultan într-o Rusie dezechilibrată: „Şi sigur că… niciodată n-am crezut că o să apuc vremurile în care vor începe să le fie ridicate monumente generalilor albi. Cine erau eroii înainte? Comandanții roşii… Frunze, Şciors…Iar acum – Denikin, Kolceak…"; „- Eu am fost, sunt şi voi rămâne comunist! Fără Stalin şi fără partidul lui Stalin n-am fi învins. Democrația ducă-se dracului! […] Propun să punem la loc monumentele închinate conducătorului nostru, marele Stalin. Le-au ascuns prin fundul curților, ca pe gunoaie." [2, p. 196].

Svetlana Aleksievici aduce şi mărturia unui profesor universitar care descoperă o generație total diferită: „Studenții de astăzi au aflat deja, au simțit pe pielea lor ce înseamnă capitalismul – inegalitate, sărăcie, boțăție arogantă, – au în fața ochilor viața părinților, care nu s-au ales cu nimic din jefuirea țării. Şi au opinii radicale. Visează la propria lor revoluție. Poartă tricouri roşii cu portretele lui Lenin şi Che Ghevara." [*ibidem*, p.16] Conflictul generațiilor a venit repede şi este halucinant şi surprinzător pentru părinți care toată viața au visat la libertate. Cum concluzionează Svetlana Aleksievici în discursul Nobel, „Imperiul roşu nu mai există, dar omul roşu continue să existe."

Faptul că Rusia nu a putut deveni o țară pe deplin democratică şi i-a dezamăgit pe toți cei care au crezut în realizarea idealului libertății, are drept consecință faptul că în societatea rusă a reapărut 'cererea' pentru Uniunea Sovietică. Titlul „Vremuri second-hand" are la bază termenul bine-cunoscut pentru conotația peiorativă. Dezvoltat într-o metaforă la scara întregii cărți, Svetlana Aleksievici argumentează convingător acest concept: „E din nou la modă tot ce e sovietic. <...> Învie idei demodate: despre marele imperiu, despre 'mâna de fier', despre 'specificul căii ruseşti'... Au readus la suprafață imnul sovietic [...] există partidul puterii, copie a partidului comunist. Preşedintele are aceeaşi putere ca secretarul general. Absolută. În locul marxism-leninismului e ortodoxia... [...] Au trecut o sută de ani şi viitorul iar nu e la locul lui. Acum trăim vremuri second-hand." [*ibidem*, p. 16-17].

Svetlana Aleksievici constata în Discursul Nobel că timpul a mers înapoi, timpul fricii înlocuind timpul speranței, spațiul postsovietic trăieşte o epocă de mâina a doua. Paradoxul constă în faptul că în trecut, oamenii visau la viitor, iar în prezent mulți regretă „trecutul glorios". Astfel, memoria ne trage mereu înapoi, era prooiectat un ideal aşa şi neatins, dar, din perspectiva zilei de azi, deja depăşit, deoarece sunt idealuri de cu totul altă natură. Un fost secretar de partid, nostalgic de timpuri apuse constată: „Viitorul… doar el trebuie să fie frumos…Aşa credeam! Credem într-o viață frumoasă. O utopie, era o utopie… Dar voi? Aveți şi voi utopia voastră – piața." [*ibidem*, p.177]

După prăbuşirea Uniunii Sovietice, Rusia se afla în stare de şoc în urma pierderii statutului de supraputere şi a acţionat, în ultima decadă, în consecinţă, făcând totul pentru a redeveni o ţară puternică printre actorii globali ai lumii.

În conferinţa Nobel autoarea ne preîmtâmpina: „Comunismul nu este mort, cadavrul său este încă viu!" Scriitoarea ne îndeamnă să nu ne facem iluzii: „Putin trăieşte în sufletul fiecătui rus"; „Dar ideea mea este că nu trebuie să-l demonizăm pe Putin, pe el ca persoană; în Rusia există un „Putin colectiv". (...) Putin stârneşte ce e mai rău, mai primitiv în oameni." [1] Svetlana Aleksievici povesteşte „cât de periculos este regimul lui Vladimir Putin pentru Europa şi restul lumii, dar în primul rând pentru Rusia şi ţările din fosta Uniune Sovietică" [*idem*].

Svetlana Alexievici reproduce agoniile unui sistem, care s-a autodistrus, dar efigiile căruia, asemeni unor fantome, bântuie prin Europa şi sunt agresive şi periculoase. Cum în Rusia nu se va face, probabil, în timpul apropiat deconspirarea dosarelor şi nu se vor dezvălui biografiile marilor torţionari şi dosarele întunecate ale unor crime din regimul comunist, „istoriile romanţate" ale martorilor Svetlanei Aleksievici sunt un text preţios în defăimarea utopiei comuniste.

Apreciind acordarea Premiului Nobel, Svetlana Aleksievici, fidelă credeului şi princiilor sale, a declarat că nici în continuare nu va face concesii în faţa unei puteri totalitare. Este o recompensă nu doar pentru mine, completa autoarea în timpul unei conferinţe de presă organizată la Minsk şi citată de *Le Monde*, „ci pentru întreaga noastră cultură, pentru mica noastră ţară care întotdeauna a trăit ca între teascuri".

Referinţe bibliografice:

1. Svetlana Aleksievici. Interviu exclusiv pentru „Weekend Adevărul" cu Doinel Tronaru: „Putin stârneşte ce e mai rău, mai primitiv în oameni" http://adevarul.ro/cultura/carti/title-1_57dae2a25ab6550cb8b0becf/index.html (Consultat16.09.2016)
2. Aleksievici, Svetlana. *Vremuri second-hand*. Bucureşti: Humanitas, 2016.
3. Aleksievici, Svetlana. Website http://alexievich.info
4. Alexievich, Svetlana. Extrait de l'entretien paru dans *Philosophie Magazine* en novembre 2014. http://www.actes-sud.fr/catalogue/litterature-etrangere/oeuvres
5. Alexievitch, Svetlana. Nobel Lecture *On the Battle Lost*, 7 December, 2015. https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/2015/alexievich-lecture_en.html
6. Andor, Horváth. (2001) „Autorul în discursul postcomunist" *Caietele Echinox*, nr.1, pp. 173-177

7. Ciocoi, Tatiana. „Sub semnul pui Pietas: Moartea omului roşu de Svetlana Alexievitch" *Omul nou al Europei: modele, prototipuri, idealuri*. Chişinău: CEP USM, 2014, p. 96-106
8. Citări din presa franceză: http://www.actes-sud.fr/catalogue/ litterature-etrangere/oeuvres, consultat 10.01.2017
9. Citări din presa americană: https://www.amazon.com/Secondhand-Time-Soviets-Svetlana-Alexievich/dp/039958880
10. Clarini, Julieet; Vitkine, Benoît. „Le prix Nobel de littérature attribué à la Biélorusse Svetlana Alexievitch." http://www.lemonde.fr/prix-nobel/article/ 2015/10/08/le-prix-nobel-de-litterature-attribue-a-la-bielorusse-svetlana-alexievitch_4785368_1772031.html
11. Constantinescu, Nicolae M. „Cui îi este frică de revista Memoria." *Memoria. Revista gândirii arestate*. Nr. 4/2012, p.
12. Crăciun, Andrei. *Scrisoare către Svetlana Aleksievici*. http://www. ziarulmetropolis.ro/scrisoare-catre-svetlana-aleksievici/
13. Espmark, Kjell. *Premiul pentru literatură. Un secol cu Nobel*. Bucureşti: Ed. Institutului Cultural Român, 2003
14. Garner, Dwight. „In'Secondhand Time,' Voices From a Lost Russia", *The New York Times*, may 24, 2016
15. Hochschildmay, Adam. „Secondhand Time,' by Svetlana Alexievich", By*The New York Times*, 27, 2016
16. Ichim, Roxana.„Vremuri second-hand, de Svetlana Aleksievici." July 5, 2016 https://www.bookuria.info/vremuri-second-hand-de-svetlana-aleksievici/
17. Micu, Dumitru. *În căutarea autenticității*. Bucureşti: Ed. Minerva, 1992.
18. Negru, Gheorghe în dialog cu Stéphane Courtois. „Cuvântul comunism înseamnă crime împotriva umanității" *Destin românesc. Revistă de istoria şi cultură*, Chişinău, 2011, nr. 2 (72), p. 7-13.
19. Patapievici, Horia-Roman. Memoria divizată. „Reflecţii asupra comunismului: efectele lui şi defectele noastre". *România literară*. Nr. 48-49/21.11.2014, p.16-17
20. „Prioritatea documentului" *Opere*, Ediție de Gelui Ionescu şi George Gană. Bucureşti: Ed. Minerva, 1980.
21. Samoyault, Tiphaine. Nobel de littérature: "Svetlana Alexievitch donne la parole aux témoins, aux anonymes" Interview. http://www.lexpress.fr/ culture/livre/nobel-de-litterature-svetlana-alexievitch-raconte-le-monde-comme-il-ne-va-pas_1723835.html. (Consultat16.09.2016)
22. *Sandu, Laura.Vremuri Second-Hand, de Svetlana Aleksievici – Istorii afective, de revendicat,* Gazeta de Artă Politică, 26 septembrie 2016. http://artapolitica.ro/2016/09/26/vremuri-second-hand-de-svetlana-aleksievici-2-istorii-afective-de-revendicat/
23. Valéry-Grossu, Nicole. „Hegemonia violenței. Comunism. Totalitarism. Ateism". Bucureşti: Ed. Duh şi Adevăr, 2000.

Note

[1] „[…] J'ai toujours été tourmentée par le fait que la vérité ne tient pas dans un seul cœur, dans un seul esprit. Qu'elle est en quelque sorte morcelée, multiple, diverse, et éparpillée de par le monde.” (Discursul la decernarea Premiului Nobel)

[2] „Mon père, qui est mort il n'y a pas longtemps, a cru au communisme jusqu'au bout. Il avait gardé sa carte du Parti. Je ne peux pas prononcer le mot *sovok*, ce terme méprisant qui désigne aujourd'hui ce qui est soviétique, il faudrait que j'appelle comme ça mon père, des gens qui me sont proches, des gens que je connais. Des amis. Ils viennent tous de là-bas, du socialisme. Il y a parmi eux beaucoup d'idéalistes. De romantiques. Aujourd'hui, on les appelle les romantiques de l'esclavage. Les esclaves de l'utopie.”

[3] „Lors d’une conférence de presse organisée à Minsk dans les minuscules locaux d’un journal ami, jeudi, Svetlana Alexievitch a rappelé ce lien : *« Mes livres ne parlent pas seulement du passé, ils parlent de nos fondations. Le totalitarisme a transformé notre peuple. Nous sommes tous, victimes et bourreaux, traumatisés par cette expérience soviétique. »*” (Le Monde)